

ŠESTI REGIONALNI FORUM O TRANZICIONOJ PRAVDI

U organizaciji Koalicije za REKOM

Novi Sad, Srbija,

Subota, 20. mart, 2010.

Uvodna reč: Vincent Degert, Šef delegacije Evropske unije u Srbiji

Poštovane dame i gospodo,

Velika mi je čast i zadovoljstvo da otvorim ovaj Regionalni forum o tranzicionoj pravdi.

Zahvaljujem se što ste mi omogućili da sa vama podelim neke svoje misli o ovoj veoma važnoj temi. Da vas podsetim da je ova tema na vrhu dnevnog reda politike Evropske unije upravo zbog činjenice da svaki napor koji se ulaže u ovom pravcu predstavlja doprinos ostvarivanju trajnog mira i pomirenja u regionu zapadnog Balkana i zbog činjenice da nije moguće graditi zajedničku evropsku budućnost bez kapaciteta svakog društva pojedinačno da se suoči sa sopstvenom prošlošću: ne smemo zaboraviti da je i sama Evropska unija zasnovana na potrebi da se pomire Francuska i Nemačka nakon tri rata vođena u periodu kraćem od sto godina.

Iz tog razloga je mogućnost da se bavimo pitanjem ratnih zločina deo procesa evropskih integracija. Suočavanje sa istinom jeste i ostaje jedan od ključnih preduslova za produbljanje odnosa između Evropske unije i zemalja u regionu.

Globalni pristup ovom problemu sastoji se od više različitih aspekata. Izdvojiću neke od njih:

1. Mi zahtevamo „punu saradnju“ svih država na Balkanu sa MKSJ;
2. Očekujemo efikasno procesuiranje slučajeva ratnih zločina pred domaćim sudovima zemalja u regionu;
3. Podržavamo potrebu da se ostvari regionalna saradnja na ovu temu;
4. Podržavamo van-sudske inicijative pokrenute s ciljem da se dođe do zajedničke istine o tragičnim događajima koji su se odvijali na prostoru Zapadnog Balkana.

XXX

1. **Dozvolite mi da se pozabavim prvim aspektom koji sam pomenuo. Kao što svi dobro znate, Evropska unija insistira na „punoj saradnji“ svih zemalja Zapadnog Balkana sa MKSJ.**

To je oduvek bila a i dalje je politika Evropske unije, kako lica osumnjičena za ratne zločine ne bi ostala van dometa pravosudnih organa, ma koliko vremena za to bilo

potrebno. Postoje sasvim jasni primeri efikasnosti ove politike – samo dva od ukupno 161 lica protiv kojih je podignuta optužnica pred MKSJ i dalje su u bekstvu.

Ova politika ima jako puno medijske pažnje. Pomenuću samo ono što mi je posebno dobro poznato:

- a) Da počnem od Srbije. Početak ratifikacije Sporazuma o stabilizaciji i pridruživanju od strane država članica EU očito zavisi od procene stepena saradnje Srbije sa MKSJ zasnovane na izveštaju glavnog tužioca MKSJ gospodina Serža Bramerca. Ratifikacija je bila nekoliko puta odložena od 2008. godine zbog činjenice da, iako su 44 lica osumnjičena za ratne zločine uhapšena od strane srpskih vlasti, dva preostala lica su i dalje u bekstvu. Evropski Komesar za proširenje Stefan Fule ponovio je ove nedelje da se mora uložiti kontinuiran i ozbiljan napor kako bi se ova lica pronašla, uhapsila i isporučila Haškom Tribunalu. Očekivanja su visoka a mi verujemo Premijeru Cvetkoviću kad kaže da ovo više nije političko već tehničko pitanje.
- b) Moj drugi primer ima veze sa Hrvatskom. Čitav proces pregovora sa Zagrebom je bio obustavljen između marta i oktobra 2005. godine uz obrazloženje da će biti odmrznut kad (bivši) glavni tužilac Haškog Tribunala gospođa Karla del Ponte kaže u svom izveštaju da je postignuta puna saradnja; i zaista, Ante Gotovina je uhapšen u decembru iste godine „van Hrvatske“. Dozvolite mi da pojasnim jednu činjenicu: saradnja sa Haškim Tribunalom nije „stani i kreni“ proces već je to jedan kontinuirani proces. Danas je poglavlje o pregovorima koji se tiču Pravosuđa i Osnovnih prava, poglavlje 23 pristupnog dokumenta, otvoreno, ali će biti zatvoreno kad se i ako se obezbedi kontinuirana saradnja.

2. Uslovljavanje EU punom saradnjom sa Haškim Tribunalom je jedna strana novčića. Ali lokalni sudski procesi su podjednako važni, što će vam ilustrovati sledeće tumačenje.

Zašto je to tako važno? Činjenica je da Haški Tribunal treba da se koncentriše na ličnosti visokog ranga umešane u ratna zverstva. Ali, zbog samih žrtava i borbe protiv nekažnjivosti, takođe je od presudnog značaja da se pravda zadovolji idući od vrha ka dnu komandne hijerarhije. Svi počinioци ratnih zločina moraju biti izvedeni pred lice pravde zbog dela koja su počinili i moraju biti primereno kažnjeni. Mora postojati kontinuirani napor da se tim licima sudi i da se izriču sudske kazne, čak i nakon prestanka rada Haškog Tribunala i pristupanja zemalja regiona Evropskoj uniji. Još uvek je mnogo slučajeva koje treba istražiti da bi države regiona mogle da dozvole da im u ovoj oblasti pupusti pažnja i oprez. Samo u Hrvatskoj postoji oko 700 takozvanih 'događaja' koji se moraju istražiti. U Bosni i Hercegovini je 16 000 ljudi uložilo žalbe. Njihovi zahtevi ne mogu ostati neuslišeni. **Iz tog razloga je važno da nacionalni pravosudni organi izgrade sopstvene kapacitete za bavljenje ratnim zločinima.**

Naravno, to nije lak zadatak. To je zadatak koji zahteva jake i nezavisne institucije. Zahteva policiju i pravosuđe sa osobljem koje je stručno i sposobno za ovakav zadatak, a osim svega toga, zahteva političku volju i institucionalnu podršku u svim zemljama u regionu.

Proces pristupanja Evropskoj uniji dosad se pokazao kao najmoćnija pokretačka sila za sprovođenje reformi u raznim ključnim sektorima društva, kao što su pravosuđe, policija i javna uprava. Značajan deo poglavlja 23 pristupnog dokumenta koje se tiče Pravosuđa i Osnovnih prava posvećen je ratnim zločinima. Opet se vraćam na poglavlje 23. Ostvareni progres ili odsustvo progressa na ovom polju prati se veoma pažljivo: postavljeni su standardi za otvaranje i zatvaranje ovog poglavlja i oni uključuju kriterijume koji se tiču, na primer, zaštite svedoka, način procesuiranja optuženih lica u odsustvu, ostvarivanje prava optuženih na adekvatnu odbranu, primena zakona o amnestiji, sprovođenje sudske kazne. Ove teme se ne posmatraju samo u abstraktnom smislu već sa ključnim elementima ustanovljenim na osnovu monitoringa slučajeva u praksi.

Evropska unija ne postavlja samo uslove ili standarde. **Mi takođe podržavamo efikasne aktivnosti usmerene ka izgradnji supstvenih kapaciteta za procesuiranje ratnih zločina.** Ovo je goruće pitanje, ali, iako postoji značajan napredak na ovom polju u celom regionu, to je još uvek nedovoljno. Mogu se razlikovati tri tipa projekata u ovoj oblasti delovanja:

- I. Najuspešniji način je obuka stručnjaka istog nivoa jedan-na jedan između predstavnika regionalnih struktura na jednoj strani i međunarodne zajednice na drugoj. U tom smislu, bio sam veoma zadovoljan prilikom da potpišem sa MKSJ projekat o ustupanju tužilaca iz Srbije, Hrvatske, i Bosne i Hercegovine Tužilaštvu Haškog Tribunala. To im daje mogućnost da razmenjuju informacije i imaju pristup bazi podataka Tribunala. Vršiti se i obuka mladih stručnjaka u cilju popunjavanja radnih mesta u tužilaštvima i sudovima kvalifikovanim i perspektivnim ljudima.
- II. Drugo, konferencija o zaostavštini Haškog Tribunala održana u Hagu prošlog meseca pružila nam je priliku za razmišljanje o ovoj temi: očekivani prestanka rada Tribunala i dalji transfer slučajeva i dokaznog materijala iz MKSJ u lokalne sudove za ratne zločine predstavljaće dodatni zadatak za tužilaštva u regionu. Iz tog razloga EU trenutno implementira jedan program pod svojom tačkom „instrumenti stabilnost“. Program će biti implementiran kroz OEBS-ovu Kancelariju za demokratske institucije i ljudska prava (ODIHR) i obuhvataće aktivnosti tipa obuke, razvoja elektronskih pravnih alata i prevoda transkripata sa suđenja vođenih pred Haškim Tribunalom na lokalne jezike. Ovi projekti su samo deo rešenja problema.
- III. Treći tip projekata kome ja lično pridajem veliki značaj jeste monitoring suđenja za ratne zločine pred nacionalnim sudovima: napredak u ovoj oblasti je moguć samo ako je urađena relevantna analiza slučajeva procesuiranih pred tim sudovima. Iz tog razloga je drugi važan aspekt doprinos uspostavljanju snažnog civilnog društva koje će biti u stanju da preuzme neke važne zadatke kao što je efikasan monitoring suđenja za ratne zločine. To je bitno zbog održavanja tih suđenja na nivou kvaliteta propisanog standardima

pravičnosti i nepristrasnosti. Ali, preuzimanje monitoring funkcije od međunarodne zajednice od strane organizacija civilnog društva nije proces bez izazova i rizika. Iz tog razloga je prilikom povlačenja OSCE-a iz Hrvatske uloženo EUR 600,000 u program izgradnje kapaciteta ne-vladinih organizacija da ovaj posao preuzmu na adekvatan način. Ovi projekti imaju jedan krajnji cilj: jačanje pravosuđa prema standardima EU i uspostavljanje nedvosmislenog poštovanja za određene osnovne principe pravosuđa. Zašto? Zato što je efikasno, odgovorno i nezavisno pravosuđe ključno da se naponi uloženi od strane međunarodne zajednice pretvore u premise koje lokalne zajednice prihvataju i prepoznaju kao svoje.

3. Takođe je ključno doći do suštine treće tačke mog izlaganja: ništa se ne može učiniti u regionu Zapadnog Balkana ako ne postoji regionalna saradnja i koordinacija.

Ovde se radi o mnogo različitih pitanja: izručenje, transfer predmeta, zaštita svedoka, razmena informacija i izvršenje kaznene sankcije. Svi ovi aspekti sudske procedure vezani za ratne zločine imaju veoma snažnu regionalnu dimenziju.

Svi vi znate da će se ogroman broj slučajeva ratnih zločina smatrati regionalnim, s obzirom da je mesto zločina u jednoj zemlji, žrtva u susjednoj zemlji a počilac u nekoj trećoj zemlji uz mogućnost posedovanja dvojnog državljanstva uz sve to! Problem je sledeći: u regionu još uvek postoje ustavne prepreke ili pravne odredbe koje sprečavaju izručenje državljanina jedne zemlje nekoj drugoj zemlji, kao i zabrana transfera slučajeva u kojima je zakonom predviđena maksimalna kazna duža od 10 godina. Zbog svega toga mnogo slučajeva je ili još uvek van sudnice ili se kazna ne sprovodi. Državni tužioci su snalažljivi i u mnogo slučajeva su prevazilazili pravne prepreke transferom dokaza. To je svakako mudro i korisno, ali to nije i najbolje rešenje i mora se mnogo raditi na unapređenju regionalne saradnje na nivou nacionalnih pravosuđa. I svakako zahteva više pozitivne akcije od strane svih zemalja regiona. Na primer, neki bilateralni ugovori o izvršenju kazne predviđaju da kazna doneta u jednoj državi može biti odslužena u državi rezidencije počinioca... ali samo ako se počilac s tim slaže! A postoji i ograničen broj ljudi koji se slažu sa kaznom zatvora dužom od 10 godina. Na sreću, ove odredbe se polako revidiraju i razmatra se uvođenje odredbe izručenja drugoj državi. Ali da bismo to uradili, moramo verovati pravosuđu drugih država! I još jednom, zbog toga je toliko važna izgradnja domaćih kapaciteta.

4. Poslednji aspekt rešenja problema – veoma važan za Koaliciju za REKOM – bavi se van-sudskim inicijativama neophodnim za postizanje trajnog mira i pomirenja među narodima u regionu.

Ovaj aspekt ima zadatak da dopuni ulogu i rezultate Haškog Tribunala i nacionalnih sudova za ratne zločine.

Ovaj poslednji aspekt uvažava činjenicu da je pravda suštinska za žrtve i nezaobilazna u borbi protiv nekažnjivosti.

Istovremeno, ovaj aspekt pristupa problemu tranzicione pravde uvažava potrebu za pokretanjem **van-sudskih** dugoročnih procesa.

O čemu se ovde radi? Radi se o ustpostavljanju opšte prihvatljivih činjenica na regionalnom nivou, istom onom nivou na kome su se odvijali dramatični događaji devedesetih godina. Radi se i o javnim saslušanjima žrtava u cilju očuvanja njihovog dostojanstva.

Zašto je to važno? Radi sprečavanja istorijskog revizionizma i poboljšanja kapaciteta naroda da se odupre političkim manipulacijama na temu događaja iz prošlosti. Uz pomoć činjenica i dokaza može se popločati put ka uspostavljanju zajedničke istine na regionalnom nivou. I konačno, mogu se ohrabriti regionalni faktori da svoju interpretaciju prošlosti zasnuju na realnostima koje su zajednički utvrđene i prizante van bilo kakve sumnje. Ovo nije lak proces. Bila je potrebna 61 godina da se u udžbenicima istorije u Francuskoj i Nemačkoj nazre svetlost.

Nevladine organizacije zastupaju uspostavljanje regionalne komisije. Države regiona će morati da daju svoje konačno mišljenje o tome. Precizan mandat i modaliteti REKOM-a tek treba da budu predmet diskusije. O tome ćete vi govoriti u narednim satima a ja samo mogu da vam kažem jednu stvar: važno je sačuvati regionalnu dimenziju projekta. Takođe je važno temeljno ispitati odnos između regionalne komisije i međunarodnih i domaćih pravnih mehanizama posvećenih ratnim zločinima.

EU podržava ovu inicijativu i u tom smislu sam i ja prisutan ovde danas. Mi podržavamo Fond za humanitarno pravo i njihove regionalne partnere kroz EIDHR program. Zajedno, konsultujete se sa civilnim društvom o primerenim mehanizmima za utvrđivanje i govorenje činjenica. Ovaj projekat EU vredan 1,2 miliona Eura je potvrda da nevladin sektor ima vrednu ulogu u dokumentovanju kršenja ljudskih prava i stvaranja platforme za žrtve da kažu svoju priču. Konačno, vaši naponi imaju cilj da učvrste dijalog između civilnog i političkog društva i unaprede multi-etničke odnose u regionu za dobrobit ove i budućih generacija.

Ovaj cilj leži i u potpunosti je u okviru ovog projekta EU: kao što sam već rekao, glavni cilj EU je da pomogne zemljama u regionu da se suoče sa svojom prošlošću u cilju izgradnje mirne budućnosti.

Iz tog razloga mi budno pratim diskusiju koja se vodi u Skupštini Republike Srbije u vezi donošenja Deklaracije o Srebrenici.

Iz tog razloga, takođe, želeli bismo da vidimo da Deklaracija vrlo tačno odražava jezik korišćen u odluci Međunarodnog suda pravde.

Dozvolite mi da završim podsećajući vas još jednom na ovu realnost: samo ako se budete na ispravan način bavili pitanjem ratnih zločina, proces evropskih integracija će biti uspešno okončan. Teško je zamisliti da će Evropski parlament ili parlamenti država članica EU odobriti pristupanje EU neke države koja se još uvek bori sa sopstevnom prošlošću ili sa svojim susedima u vezi sa tom prošlošću. Evropska unija, sagrađena na principima pravde, uzajamnog razumevanja i pomirenja, naučila je ovu lekciju iz svoje istorije. EU želi da vidi svoje prijatelje iz regiona zapadnog Balkana na istom tom putu, na kome stoji pored njih pružajući pomoć u ovom zahtevnom i osetljivom zadatku.

Zahvaljujem vam na pažnji i želim vam uspešan rad danas i sutra.